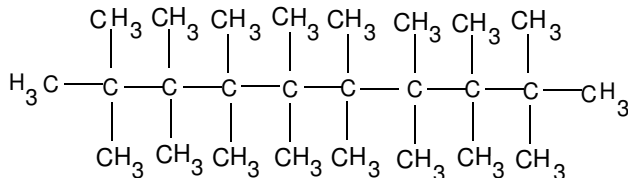

**TAKÁCS CSABA KÉMIA EMLÉKVERSENY,
X. - XII. osztály, II. forduló - megoldás
2010 / 2011 –es tanév, XVI. évfolyam**

1. a)

(0,5 p)

2,2,3,3,4,4,5,5,6,6,7,7,8,8,9,9-hexadekametil-dekán
- **összegképlet: C₂₆H₅₄ - hexakozán**

(1,25 p)

(0,5 p)

b) **Az adott szerkezetű szénhidrogént nem lehet dehidrogénezni**, mivel ez a folyamat **feltételezi az egymás melletti C-atomokon található H-atomok távozását**, amelyek eredményeként telítetlen termék keletkezhetne. Az adott **szerkezetben nincs ilyen helyzet!** (0,75 p)

Az **egyetlen lehetőség a platformálási folyamat** (=katalitikus reformálás), **amelyben** a dehidrogénezés során **gyűrűs C-láncú termék** keletkezhet!

Itt: **2,2,3,3,4,4,5,5,6,6,7,7,8,8,9,9-hexadekametil-ciklodekán** lehet az egyik főtermék!
(1,5 p)

2. a) - **1 C-atomos** oldalláncok száma: **6 db.**; **2 C-atomos** oldalláncok száma: **4 db.**; **3 C-atomos** oldalláncok száma: **4 db.**; **4 C-atomos** oldalláncok száma: **4 db.**; (1,0 p)

- molekulaképlet: **C₅₃H₁₀₈** (0,25 p)

6 db. 1 C-atom = 6 db. C-atom; **4 db. 2 C-atom** = 8 db. C-atom

4 db. 3 C-atom = 12 db. C-atom; **4 db. 4 C-atom** = 16 db. C-atom és

11 db. 1 C-atom a főláncban (1,25 p)

b) **H₂C=C(CH₃)-C(CH₃)=C(CH₃)-C(CH₃)=C(CH₃)-C(CH₃)=CH₂** (1,5 p)
2,3,4,5,6,7-hexametil-1,3,5,7-oktatetraén (0,75 p)

c) **H₂C=C=C(CH₃)-C(CH₃)₂-C(CH₃)₂-C(CH₃)=C=CH₂** (1,5 p)
3,4,4,5,5,6-hexametil-1,2,6,7-oktatetraén (0,75 p)

d) A **b)- és c)-pont szénhidrogénjei nyílt C-láncúak** és **4 „pi”-típusú kovalens kötést** tartalmaznak ⇒ ez a maximális nyílt C-láncú szénhidrogénekhez viszonyítva **4 H₂ molekula** (= 8 H-atom) **„hiányát” jelent; általános képlet: C_nH_{2n-6}**. (0,75 p)

e) **C₁₄H₂₂** (0,25 p)

f) - **diin ⇒ két -C≡C- kötést kell tartalmazzon;** (0,25 p)

- **két terciér C-atom ⇒ a -C≡C- kötések a lánc szélein** kell legyenek, mert ha „beljebb” vannak, akkor már kvaterner C-atomként vannak jelen a n-láncban; (0,5 p)

- **egyetlen lehetséges szerkezet: HC≡C-(CH₂)₁₀-C≡CH** (0,75 p)

- **1,13-tetradekatriin** (0,25 p)

g) - mivel **nincs primer C-atom, ezért a -C=C- kötések a C-lánc szélein** kell legyenek;

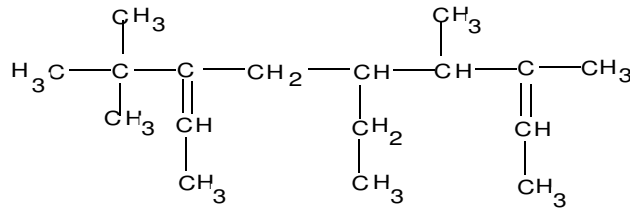
- **páronként konjugált helyzetű C=C kötés ⇒ a C-lánc széleitől** számított **első** és

harmadik C-atom után vannak; (0,75 p)

H₂C=CH-CH=CH-(CH₂)₆-CH=CH-CH=CH₂ (0,75 p)

1,3,11,13-tetradekatetraén (0,5 p)

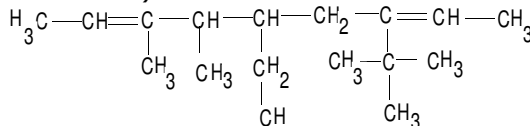
3. a)

(0,75 p)

- b) Az **a)-pontban megadott elnevezés helytelen**, mert a szénhidrogén a **diének** csoportjába tartozik, így **a főlánc kell tartalmazza a két C=C kötést. A főlánc számozásának iránya az oldalláncokat tartalmazó C-atomok számainak összegétől függ: helyes irány az, ahol ez az összeg kisebb!** (Az oldalláncok ábécé sorrendben következnek).

(0,75 p)

(0,25 p)

5-etil-3,4-dimetil-7-tercbutil-2,7-nónadién

(0,75 p)

- c) $C_{17}H_{32}$; ennek a szénhidrogénnek a T.Sz. = 2 $\Rightarrow$ **általános képlet: C_nH_{2n-2}** (0,5 p)
- megfelelő szénhidrogéncsoportok:

- (1) **nyílt C-láncú diének;** (2) **nyílt C-láncú alkínek;**
(3) **dicikloalkánok;** (4) **cikloalkének** (1,0 p)

4. a) C_nH_{2n+2} (T.Sz. = 0) $\Rightarrow$ telített

- (1) **n-alkán: $CH_3CH_2CH_2CH_2CH_3$ n-pentán** (0,3 p)

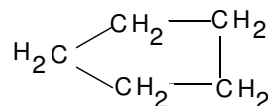
- (2) **izoalkán: $(CH_3)_2CHCH_2CH_3$ 2-metil-pentán**
vagy: **$C(CH_3)_4$ 2,2-dimetil-propán (neopentán)** (0,5 p)

b) C_nH_{2n} (T.Sz. = 1) $\Rightarrow$ lehetséges szerkezet: egy C=C kötés vagy egy telített gyűrű

- (1) **n-alkén: $H_2C=CHCH_2CH_2CH_3$ 1-pentén**
vagy: **$CH_3CH=CHCH_2CH_3$ 2-pentén** (0,5 p)

- (2) **izoalkének: $H_2C=C(CH_3)CH_2CH_3$ 2-metil-1-butén**
vagy: **$(H_3C)_2C=CHCH_3$ 2-metil-2-butén**
vagy: **$(H_3C)_2CHCH=CH_2$ 3-metil-1-butén** (0,5 p)

- (3) **cikloalkán:**

ciklopentán

(0,5 p)

c) C_nH_{2n-2} (T.Sz. = 2) $\Rightarrow$ lehetséges szerkezet: egy $C\equiv C$ kötés; két C=C kötés; gyűrűs C=C kötés vagy két telített gyűrű

- (1) **n-alkin: $HC\equiv CCH_2CH_2CH_3$ 1-pentin**
vagy: **$H_3CC\equiv CCH_2CH_3$ 2-pentin** (0,5 p)

- (2) **izoalkin: $HC\equiv CCH(CH_3)_2$ 3-metil-1-butin** (0,5 p)

- (3) **n-dién:** 3 féle helyzeti izomér:

- **kumulált dién: $H_2C=C=CHCH_2CH_3$ 1,2-pentadién** (0,5 p)

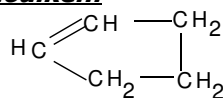
- **konjugált dién: $H_2C=CHCH=CHCH_3$ 1,3-pentadién** (0,5 p)

- **izolált dién: $H_2C=CHCH_2CH=CH_2$ 1,4-pentadién** (0,5 p)

- (4) **izodién:** - **kumulált: $H_2C=C=C(CH_3)_2$ 3-metil-1,2-butadién** (0,6 p)

- **konjugált: $H_2C=C(CH_3)CH=CH_2$ 2-metil-1,3-butadién** (0,6 p)

- (5) **cikloalkén:**

ciklopentén

(0,5 p)

Megj.: a 4 és 3 C-atomos cikloalkén szerkezetek a nem megfelelő vegyértékszög miatt instabilak; hasonló okok miatt instabilak az 5 C-atomos a két telített gyűrűből felírható szerkezetek is.

5. a) Az ózonpajzs elnevezés azért **nem a legmegfelelőbb**, mert az **UV-sugárzás egy része mindenképpen átjut rajta és eléri a földfelszínt.** (0,5 p)
- b) **1 dobson** azt a **légtéri ózommennyiséget** fejezi ki, amely a **földfelszíni körülmények között 0,01 mm vastag réteget alkotna.** A **szöveg** szerint ez $150 \times 0,01 = 15 \text{ mm}$ **vastagságú ózonréteget jelent.** (0,75 p)
- c) **A kifejezés az ózon teljes hiányára utaló** megnevezés, de **valójában csak a réteg vastagságának csökkenéséről** van szó. **A jelenség időszakossága miatt sem szerencsés** a kifejezés. (0,5 p)
- d) **Freonok, CFC** (chloro-fluoro-carbon). (0,5 p)
- e) **Nagyon stabil** vegyületek, **ezért az atmoszférába változatlan összetétellel** jutnak fel, ahol az **UV sugárzás** viszont már **bontja őket** olyan nagyon **reakcióképes atomokra, amelyek az O₃-molekulával reagálnak** és azt bontják el. (1,0 p)
- f) Freon-11: CFCl_3 és freon-12: CF_2Cl_2
 $\text{CFCl}_3 \rightarrow \bullet\text{CFCl}_2 + \text{Cl}\bullet$ (1) $\text{Cl}\bullet + \text{O}_3 \rightarrow \text{O}_2 + \text{ClO}\bullet$ (2) $\text{ClO}\bullet + \text{O}_3 \rightarrow 2\text{O}_2 + \text{Cl}\bullet$ (3) (0,5+2x0,25 p)
 $\text{CF}_2\text{Cl}_2 \rightarrow \text{CF}_2\text{Cl}\bullet + \text{Cl}\bullet$ (1) $\text{Cl}\bullet + \text{O}_3 \rightarrow \text{O}_2 + \text{ClO}\bullet$ (2) $\text{ClO}\bullet + \text{O}_3 \rightarrow 2\text{O}_2 + \text{Cl}\bullet$ (3) (0,5+2x0,25 p)
6. a) **Megj.:** az adott körülményeken (200° C) a végbemenő reakciók minden komponense gázhalmazállapotú $\Rightarrow$ térfogatarány = mólarány
- **hidrogénezés:** $x\text{C}_n\text{H}_{2n} + x\text{H}_2 \rightarrow x\text{C}_n\text{H}_{2n+2}$ (0,75 p)
- **égések:** $x\text{C}_n\text{H}_{2n+2} + x(3n+1/2)\text{O}_2 \rightarrow x\text{nCO}_2 + x(n+1)\text{H}_2\text{O}_{(g)}$ (1,0 p)
 $(100-x)\text{C}_n\text{H}_{2n} + (100-x)3n/2 \text{O}_2 \rightarrow (100-x)\text{nCO}_2 + (100-x)\text{nH}_2\text{O}_{(g)}$ (1,0 p)
- b) - kezdeti gázelegy égési reakciókban - egyenletek alapján:
 $x + x(1,5n + 0,5) + (100 - x) + (100 - x)1,5n = 0,5x + 150n + 100$ (1,0 p)
- égés utáni gázelegy - egyenletek alapján:
 $xn + x(n + 1) + (100 - x)n + (100 - x)n = x + 200$ (1,0 p)
- arányok: $(0,5x + 150n + 100)/(x + 200) = 8800/10600 \Rightarrow 5300 = 850n + 17,5x$ (0,5 p)
 $n \geq 2$ és $0\% < x < 100\%$ kell legyen (0,25 p)
 $n = 2 \Rightarrow$ nincs két egyenes C-láncú izomerje és $x = 205,7\%$ - értelmetlen
 $n = 3 \Rightarrow$ nincs két egyenes C-láncú izomerje és $x = 157,14\%$ - értelmetlen
 $n = 4 \Rightarrow$ van két egyenes C-láncú izomerje és $x = 108,57\%$ - értelmetlen
 $n = 5 \Rightarrow$ van két egyenes C-láncú izomerje és $x = 60\%$
 $n = 6 \Rightarrow$ három egyenes C-láncú izomerje van - nem lehet; $x = 11,42\%$
 $n = 7 \Rightarrow$ több, mint két egyenes C-láncú izomerje van - nem lehet;
 $x = -37,14\%$ - értelmetlen (1,5 p)
- alkén: **C_5H_{10}** (0,25 p)
 $x = 60\%$ alkén hidrogéneződött (0,25 p)
7. a) A **polisztírol - nagyon enyhén poláris** (gyakorlatilag apoláris) szénhidrogén **monomérből keletkezett** polimer; az **acetone** szintén nagyon **enyhén poláris** (gyakorlatilag apoláris) molekulákból áll. A **hasonló szerkezetű anyagok oldódnak egymásban.** (1,5 p)
- b) A **polisztírol sok levegőt tartalmaz, ez növeli meg a térfogatát.** Az oldandó anyag **tömege viszont kicsi**, ezért képes kis mennyiségű oldószerben feloldódni. (0,75 p)
- c) A **polisztírol feloldódása után** esetleg **megmaradt oldószer hamar elpárolog**, az **oldott anyagból és oldószerből keletkezett, megszilárdult** „massza” **megkötődik** az üvegben. (0,5 p)

8. a)

(4,0 p)

		29↓	23↓	17↓		11↓	14↓	17↓		45↓	17↓	30↓	17↓
	14→ 20↓	4 *BE	2 KÉM	8 BI*	6→	1 *"A	2 IÁB	3 I*E	18→ 29↓	1 MIK	9 AI*	6 KNE	2 AN*
26 →	7 *FO	6 K*K	4 TÚH	9 JEL	36→ 45↓	4 ÖZ,	5 L*N	6 ELL	1 OR*	2 MIN	8 KÖR	7 RMÁ	3 GY*
7→	4 *ÉS	2 DIG	1 KÉM	37→ 38↓	9 NEK	6 *LE	7 TLA	8 ÜLM	4 *AM	3 SZÓ	12→ 9↓	8 ÉNY	4 ELY
35 →	9 *MI	5 AGY	7 NÍT	8 *NE	6 NNI	<i>Idézet: Balázs Lóránt -</i>		29→	7 JÁK	4 ET,	1 IAI	9 NDE	8 M*L
	29→ 17↓	8 ÁTS	9 N*E	7 *EL	5 OBB			23→ 12↓	9 LEM	6 ÜK,	8 ZIK	39↓	6↓
12 →	9 *LA	3 RÖV	16→ 31↓	9 TIN	7 *A*	16↓	22→ 13↓	9 *NE	8 *TÚ	5 RA*	14→ 42↓	9 VÉN	5 KEL
36 →	8 LSÁ	1 *AR	7 NYO	5 L*Í	3 IDÍ	4 *HO	6 *ME	2 *VO	15→	7 MTA	3 TÉS	4 GY*	1 ÁNY
		25→ 9↓	9 EK*	6 RT*	4 OLV	2 LTA	3 T,*	1 OKA	24→ 45↓	9 KEZ	8 GOS	7 TOT	6↓
28 →	6 EZE	7 T*K	5 RNI	3 MIN	2 K*J	1 T*A	4 ASH	31→ 10↓	9 DÖB	8 AN*	7 ÖNY	6 KET	1 KAR
6→	1 UNK	2 ELE	3 T*L	17→ 45↓	8 FON	9 ETÚ	5→ 6↓	3 ERA	2 K,*	20→ 26↓	9 JÉT	8 TOS	3 JZO
18 →	2 DE*	5 *A	4 ATÓ	6 *KÖ	1 *KI	34→ 4↓	3 LNI	1 FEJ	8 NAK	9 *FO	6 NNY	5 *KÉ	2 EDD
	7→ 3↓	1 EZN	2 IG*	4 *LE	21→	3 *EG	1 I,*	2 IGE	6 EBB	5 MIA	4 GYE	39↓	4↓
10 →	2 N*K	4 N,*	1 SZÜ	3 Y*Á	37→ 22↓	1 KSÉ	2 EVÉ	4 A*S	7 VET	6 *LE	5 I*J	9 GOM	3 BRÁ
4→	1 GÉT	3 T,*	4→ 8↓	1 *ÉR	3 AME	<i>A kémia története c. könyv Bp.1996</i>		3→	1 EZZ	2 S*H	3→ 15↓	2 ASZ	1 ÜK*
		6→ 25↓	3 LY*	2 NUK	1 A*K			12→ 23↓	3 CSA	1 ÉMI	2 *VO	6 ÍRN	6↓
35 →	6 I,*	8 *••	5 ELE	7 *Á	9 *HA	6↓	22→ 12↓	2 LT•	4 ZOK	3 K*K	5 KNE	7 MBÁ	1 AI*
16 →	7 R*E	9 SZN	23→ 8↓	8 *E	2 *KÖ	1 JEL	3 ISS	4 ÁSO	5 K*B	15→ 3↓	4 S*B	8 ZÉR	3 É*H
44 →	4 ETÚ	6 ÉS*	2 NNY	5 ETÚ	7 Z*U	3 ASO	8 T*É	9 ÁLN	10→	1 EKN	3 NLÍ	4 KNÉ	2 EBB
30 →	8 N*K	7 TÓB	6 NEM	9 I•"	11→	2 *LE	1 EK•	8 ÉMI	6→	2 ÍRN	1 *A*	3 T*A	

- b) „Amikor kémiai arányokat akarunk kifejezni, szükségét érezzük a kémiai jeleknek. A kémiában mindig voltak jelek, de eddig igen kevés hasznuk volt. Könnyebb leírni egy szó rövidítést, mint lerajzolni egy ábrát, amely csak kissé hasonlít a betűhöz, és amelyet, hogy olvasható legyen, a szokásos betűknél nagyobbra kell írni. A kémiai jeleknek betűknek kell lenniük, mert ezeket

könnyebb leírni, és nem formátlanják el a nyomtatott könyvet. Ámbár ez utóbbi körülmény nem látszik túlságosan fontosnak... Ezért én kémiai jelnek minden elem latin nevének kezdőbetűjét fogom használni.” (1,5 p)

- c) **Jöns Jacob Berzelis svéd** kémikustól: **1779-1848**, származik a vegyjelek bevezetése. (1,0 p)
- d) **Jeleket mindig használtak** a kémiai folyamatok leírására, **de ezek nem voltak egységesek**; ábrákat már az alkimisták is használtak. **Berzelius betűket javasolt** a jelölésre, konkrétan az elem latin nevének kezdőbetűjét, **így egységessé és mindenki számára érthetővé vált** a kémiai folyamatok leírásának megértése. (1,25 p)

CSAK XI.-XII. OSZTÁLYOS VERSENYZŐKNEK KÖTELEZŐ FELADATOK:

9. a) Pl. $\text{HOH}_2\text{C}-\text{CH}(\text{OH})-\text{CH}(\text{OH})-\text{CH}=\text{CH}_2$ **1,2,3-trihidroxi-4-pentén** (1,25 p)
- **egy C-atomon 2 vagy több OH-csoportot** tartalmazó **vegyületek instabilak, vízkilépéssel** karbonil- vagy karboxi származékokká alakulnak; (0,5 p)
- **telítetlen C-atomon levő OH-csoportú** vegyületek szintén **instabilak**, amelyek **tautomerizációval** átalakulnak stabil vegyületekké. (0,5 p)
- b) A **benzol** meggyújtva erősen **kormozó lánggal ég nagy C-atomtartalma miatt!**
 $M(\text{C}_6\text{H}_6) = 78 \Rightarrow 92,3 \% \text{ C}$ $M(\text{C}_6\text{H}_{12}) = 84 \Rightarrow 85,71 \% \text{ C}$ (0,75 p)
- c) $\text{C}_6\text{H}_6 + 7,5\text{O}_2 \rightarrow 6\text{CO}_2 + 3\text{H}_2\text{O}$ $\text{C}_6\text{H}_6 + 7,5\text{O}_2 \rightarrow 6\text{CO}_2 + 3\text{H}_2\text{O}$ (1,0 p)
- d) **R 11:** Tűzveszélyes. (0,5 p)
R 23/24/25: Belélegezve, bőrrel érintkezve és lenyelve mérgező. (0,75 p)
R 45: Rákot okozhat (karcinogén hatású lehet). (0,5 p)
R 48: Hosszú időn át hatva súlyos egészségkárosodást okozhat. (0,5 p)
S 1/2: Elzárva és gyermekek számára hozzáférhetetlen helyen tartandó. (0,5 p)
S 16: Gyújtóforrástól távol tartandó – Tilos a dohányzás. (0,5 p)
S 29: Csatornába engedni nem szabad. (0,5 p)
S 45: Baleset vagy rosszullet esetén azonnal orvost kell hívni. Ha lehetséges a címkét meg kell mutatni. (0,5 p)
S 53: Kerülni kell az expozíciót – használatához különös utasítás szükséges. (0,5 p)
- e) **R 38:** Bőrizgató hatású. (0,25 p)
R 65: Lenyelve ártalmas, aspiráció (idegen anyagnak a légutakba beszívása) esetén tüdőkárosodást okozhat. (0,25 p)
R 67: Gőzei álmoságot vagy szédülést okozhatnak. (0,25 p)
S 25: Kerülni kell a szembejutást. (0,25 p)
S 62: Lenyelés esetén hánytatni tilos: azonnal orvoshoz kell fordulni és megmutatni az edényzetet vagy a címkét. (0,25 p)